

LUND UNIVERSITY

Otäcka djur och tråkig natur

Hagström, Charlotte

Published in:

Naturen för mig : Nutida röster och kulturella perspektiv

2014

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hagström, C. (2014). Otäcka djur och tråkig natur. I L. Midholm, & K. Saltzman (Red.), *Naturen för mig : Nutida röster och kulturella perspektiv* (s. 47-56). Institutet för språk och folkminnen.

<http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/publikationer/institutets-utgivning/folkminnespublikationer/folkminnespublikationer/2014-04-15-naturen-for-mig.-nutida-roster-och-kulturella-perspektiv..html>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Otäcka djur och tråkig natur

Charlotte Hagström

Solen skiner, fåglarna kvittrar och blommorna doftar. Den bild av naturen som framträder i svaren på frågelistan "Naturen för mig" rör sig i hög grad om det vackra, det fina och det trevliga. Men i mörkret lurar vildsvin och mördarsniglar.

I det följande ska jag ge exempel på två teman som återfinns i en del svar. Det ena handlar om djur som skrämmer, ödelägger och skapar obehag. Det andra handlar om naturtyper som upplevs som tråkiga eller förhållningssätt till naturen som berättaren inte delar. Även om grundinställningen är att naturen är positiv och trevlig, innehåller berättelserna avsnitt där mindre trivsamma sidor lyfts fram eller kommenteras.

Små och stora djur

Det första temat är otäcka och besvärliga djur av olika slag och storlek. De förstör, är obehagliga och ställer till det. Ett sådant är *rådjur* som "knipsar av växter med ett snitt som gjort av en vass kniv. Höstfloxen uppvisar redan sådana

Offer för hungrigt rådjur. Foto: Charlotte Hagström.

skador. De fina vipporna i toppen är borta”. Även *älgar* är problematiska: ”Två gånger om förstörde älgen hela härligheten utom ett sargat plommonträd vars stam blivit välgnagd under den gångna stränga vintern 2009–2010.”

Denna trädgårdsintresserade meddelare, bosatt i Västergötland, har även drabbats av *sorkar*:

När det tjocka snötäcket på upp mot en meter smälte i våras kunde vi se hur sorken mått väl under det varma täcket och grävt sina gångar precis i jordytan i mossan på gräsmattan. Antagligen har många överlevt och ägnar sig nu åt att skjuta högar i gräsmattan, som aldrig förr varit så angripen. Hittills i år har vi räknat till drygt 30 högar.

För en annan meddelare, bosatt i Stockholms-trakten men med rötter i Småland, är det inte de djur som finns i trädgården som är problematiska utan en art som snabbt ökat i antal både där hon bor och i hemtraktens skogar: *vildsvin*. Även om sannolikheten att möta ett sådant inte är stor påverkar det ändå delvis hennes vistelser i naturen: ”Jag känner mig trygg ute i naturen, det enda som jag tycker är lite obehagligt är alla vildsvin som nu finns i skogarna. Jag vet att de är skygga och att risken är liten, men jag vill ändå inte möta dem när jag är på promenad”. Enbart negativt är det dock inte: ”Däremot tycker jag att de är goda att äta. Eftersom min far och bror är jägare betraktar jag många av skogens djur som god mat”.

Den en gång så jämna och fina gräsmattan har grävts upp av sorkar. Foto: Privat.

En svampplockare spanar efter vildsvin. Foto: Charlotte Hagström.

Inågra berättelser förekommer betydligt mindre men synnerligen obehagliga djur: *fästingar*. En naturintresserad meddelare från Halland berättar att ”Sedan 1969 har vi varje sommar tillbringat ett par veckor på Öland. Det skänker mig oerhörd tillfredsställelse att promenera på Ölands alvar, lyssna på gök och näktergal eller sitta vid Möckelsmossen och bara njuta av livet”. Dessvärre är det inte bara han och hustrun som trivs där: ”det gäller att ha koll på sittunderlag och kläder, för detta är ett paradiset också för fästingar!” En annan berättar hur hon under en tältsemester fick en obehaglig överraskning: ”En morgon när jag vaknade hade jag en hel koloni av pyttesmå fästingar på mig! Minst en

i vartenda litet veck. Mellan fingrarna, i armhålorna... Det var bara att börja plocka!” Att drabbas av fästingar är olustigt men kan också vara ödesdigert eftersom de kan sprida infektionssjukdomar som borrelia och TBE, fästingburen encefalit.

Denna meddelare tar dock det hela med ro:

Jag har aldrig förstått folks hysteri över fästingar. Jag har själv haft massvis, inte bara den gången i tältet, och det har aldrig varit nån stor grej i vår familj. Man har plockat mången liten blodsugare både på sig själv och på katter. Ibland får man inte med sig huvudet, men skit samma, det kommer snart ut!

På Öland finns också *ormar*, något som en meddelare som är bosatt där finner mycket oroande. Hon berättar att ”Trots att alvaret finns nära mig vistas jag där ytterst sällan. Det beror på att jag är mycket rädd för orm och det finns det på alvaret”. Detta begränsar hennes vistelse i naturen. Men helt behöver hon inte avstå eftersom ”Av någon underlig anledning är jag inte lika rädd om det finns flera människor omkring mig, så jag har deltagit i blomstervandringar på alvaret flera gånger”.

Ytterligare ett djur som orsakar problem är *duvor*. En meddelare från Stockholm konstaterar att ”Mellan mig och duvorna pågår ett kallt krig”. Hon tycker att de visserligen är ”vackra att se på, men de förökar sig som råttor och för ett förskräckligt oväsen tidiga morgnar, från platser uppe vid taket där man inte kommer åt dem”. För några år sedan drev de henne nästan till vansinne. Att gå så långt som att skjuta dem med luftgevär, något som fastighetsskötaren funderade på, ville hon dock inte. Men det gav henne en idé: ”Jag införskaffade en vattenkanon, alltså en sorts extra effektiv vattenpistol med lång räckvidd”. Hon ”provsköt lite från fönstret” men har sedan ”aldrig behövt ta till stridsåtgärder, för efter det har jag faktiskt inte blivit så störd. Min vattenkanon tycks alltså fungera som ett strategiskt vapen”. Eller, funderar hon, ”så sover jag bättre för att jag är rustad!”.

Tvekönade kannibaler

Krigsmetaforer och våldsamma uttryck för känslor av ilska, hat och sorg är återkommande inslag i berättelser av olika slag som handlar om

odlingar som förstörts av skadedjur. Ett särskilt djur intar här en särställning: den spanska skogssnigeln, mera känd som mördarsnigel. Via internet kan man ta del av otaliga skildringar av hur odlare plockat tusentals sniglar i sina trädgårdar, få mängder av råd och tips om hur de kan bekämpas och läsa oroande reportage om hur de breder ut sig alltmer. Också i frågelistsvaren berättas om mördarsniglar och de som skriver är engagerade. En meddelare från Dalsland konstaterar att:

Nu har sniglarna krupit upp ur marken. Lika slemmiga och vedervärdiga som förra året. Jag tyckte i vintras, när snö yrde och nordanvinden tjöt, för att trösta mig själv, att det fanns i alla fall inga sniglar. Men dom fanns visst. Dom låg under snötäcket och hade det varmt och skönt och väntade bara på att komma upp i mina blomsterrabatter.

Under vintern är de osynliga och trädgårdsodlaren invaggas i bedräglig trygghet. Kanske jag klarar mig i år? Kanske sniglarna dött eller flyttat så jag får ha mina växter i fred? Men nej, de ondskefulla varelserna bidar bara sin tid. Snart kommer de, och de kommer i flock! Kvinnan från Dalsland berättar att ”I morse plockade jag först 102 st, och la i en plastpåse och i frysen. Efter en timma gick jag ut igen och tog då ytterligare 85. Sen tappade jag räkningen”.

De som drabbats av mördarsniglar för en ständigt kamp mot dessa och tar till alla möjliga knep för att bli av med dem. Ett är att hitta växter som de inte tycker om. En meddelare berättar:

På St Sigfrids utomordentligt vackra och väl-skötta kyrkogård i Borås där mina föräldrar är begravda finns spanska sniglar, bruna, stora och äckliga. Två år i rad har de konsumerat tagetes och andra blommor som jag planterat på grav-ven. Nu har jag kommit på att de inte tycker om murgröna. Den får växa i fred.

Men att bara ha murgröna i trädgården ser de flesta knappast som ett alternativ. En annan meddelare berättar att "Mördarsniglarna äter upp mina tagetes trots att jag går på jakt varje kväll. De sniglar jag hittar dränker jag i saltvatten – utan något som helst dåligt samvete". En tredje skriver att hon "använder alla medel, som jag kan komma på, till att ta livet av dem. Snigelgift hjälper ett tag, och fast jag vet att det är djurplågeri, att hålla salt på dom, så gör jag det, utan dåligt samvete". Har man väl fått mördarsniglar i trädgården blir samvetet snabbt rymligt. Det är sniglarna eller jag. Det är krig och kommer de in i min trädgård får de stå sitt kast: "jag är djurvän, men gränsen går här. Min trädgård ska ingen få förstöra och äta upp mina blommor."

Djuren som nämns i frågelistsvaren är problematiska på olika sätt. En kategori utgörs av besvärliga djur: de förstör och skapar merarbete. I en annan inordnas farliga djur som kan skada människor och husdjur. En tredje kategori djur är framför allt äckliga och läbbiga. Men ett och samma djur kan ingå i flera kategorier och förstås på mer än ett sätt. Ett vildsvin kan till exempel orsaka stor förödelse i ett potatisland men också gå till attack om det känner sig hotat, särskilt en sugga med kulingar. Fästingar

kan orsaka klåda och irritation och i värsta fall leda till borrelia och andra sjukdomar samtidigt som de, åtminstone i vissas ögon, är vämjeliga i största allmänhet.

Mördarsniglarna utgör emellertid ett särfall. Samtidigt som de hör till både de besvärliga och de äckliga kan de ändå inte kategoriseras på samma sätt som övriga djur. De passar inte in, de uppför sig inte som djur i allmänhet gör. De saknar till exempel ben, något som de flesta andra djur har fyra stycken av. Detta faktum gör dem avvikande och märkliga på samma sätt som andra djur utan ben: vanliga sniglar, maskar och ormar upplevs också av många människor som obehagliga och otäcka. I folktron finns mängder av exempel på varelser och företeelser som faller mellan kategorier, som inte uppfyller kriterierna för vare sig A eller B och därmed framstår som obegripliga. Det som är både och eller varken eller får en ambivalent status och blir farligt, äckligt, hotfullt.

Men mördarsniglarna har fler märkliga särdrag och avvikelser från vad vi uppfattar som normalt hos djur. Ett är att de är hermafroditer, det vill säga de är tvekönade och kan befrukta sig själva. Även om de vanligen fortplantar sig genom parning kan de alltså föröka sig genom självbefruktning. Som Jordbruksverket skriver i en text om snigelbekämpning i lantbruk och yrkesmässig trädgårdsodling: "Det kan alltså räcka med att en enda snigel eller ett enda ägg kommer till en ny plats för att en ny population ska uppstå."

Ett annat är att de är kannibaler. Visserligen äter de framförallt växter men det är inte ovan-

Två spanska skogssniglar kalasar på en växt. Kanske äter de sedan upp varandra. Foto: Katarina Saltzman.

ligt att de också äter upp varandra. Detta är en egenskap som många finner ytterst obehaglig. Det är troligen också en bidragande orsak till att även den som eventuellt hyser moraliska betänkligheter inför att döda en levande varelse, trots att den har ätit upp både påskliljor och violer, vanligen kommer fram till att det är acceptabelt och tillåtet att ta livet av mördarsniglar. En meddelare beskriver det på följande målande sätt:

Dom kallas mördarsniglar, men dom är ju kannibaler egentligen. En, som jag hade halshuggit låg kvar, och efter några timmar var det två andra, som åt på den, med god aptit. Det var kanske deras moster eller bror, som dom kalasade på. Men så blev det också deras sista måltid. Dom hamnade i min plastpåse för vidare befordran till frysen. Dom hann inte ens ångra sig.

Tråkigt i naturen

Det andra temat som finns i flera frågelistsvar handlar om att inte tycka om vissa aspekter av naturen. En man, uppvuxen i Skåne men numera bosatt vid den småländska kusten, inleder sitt svar med orden ”Jag tillhör nog en liten skara människor som naturen inte spelar någon större roll för”. Naturen för honom är ”en lagom stor gräsmatta, fina rabatter, kanske ett träd och några buskar”. Många tycker att det område där han numera bor har vacker natur med ”de fina skogarna och närheten till havet”. För honom är dock ”skogen bara ett stort svart skynke som skymmer sikten och havet är bara mörkt och kallt”.

En annan meddelare diskuterar i sitt svar olika sätt att se på naturen. Hon beskriver hur hennes föräldrar hade helt olika förhållnings-sätt: mamma *använde* naturen medan pappa *var* i naturen. Hon minns med fasa barndomens bär-plockning: ”Jag hatade att plocka och att vara ute i skogen i flera timmar, liksom för att ’arbeta’. Jag har väl plockat ½ liter blåbär sammanlagt på de ca 40 år som gått sedan mamma senast tvingade mig ...” Det är alltså inte naturen som sådan som hon är negativ till utan ett synsätt på vad den är, kan vara och bör vara som skiljer sig från hennes eget. Där bär- och svampplockning är en aktivitet som lyfts fram i många svar och beskrivs som roligt, lustfyllt eller avkopplande, är det för denna kvinna raka motsatsen: ”Inga lingon – usch! Och ingen svamp – jag är nöjd med att köpa champinjoner i mataffären.” Hennes inställning till naturen är en annan: ”Pappas sätt att vara i naturen var det samma som mitt.

Att bara vara. Ta in allt man ser och hör. Känna vilka under och mirakel allting är.”

I ett annat svar beskriver en man från Gästrikland hur naturen för honom gör sig bäst med bil:

Framför allt kan jag njuta av naturen när jag kör bil. Det låter ju lite absurt att njuta av naturen genom att köra bil men jag tycker det är fridsamt. Det kan gälla att åka genom en tät skog som nästan bildar en tunnel, eller motsatsen att åka genom stora öppna lantbrukslandskap.

Förhållandet till och uppfattningen om naturen är inte nödvändigtvis densamma hela livet. En kvinna, vars svar handlar om hur mycket hon tycker om att vistas i naturen, berättar att ”Naturen är idag ett kärt ämne för mig och jag vill gärna bo nära den, men det har inte alltid varit så”. Som barn hade hon en helt annan inställning till naturen:

När jag var liten tog min pappa ofta med mig och mina syskon ut i skogen. För att fota, plocka svamp, grilla korv eller bara gå. Jag avskydde dessa tillfällen eftersom jag hellre ville vara hemma och läsa eller umgås med vänner. I skogen fanns bara insekter, det var blött, träd träd träd, på hösten och vintern var det kallt och jag hatade att gå i stövlar.

För mannen som idag uppskattar naturen mest genom bilfönstret är det tvärtom. Som barn tyckte han om att vistas i naturen:

...när jag var liten så tyckte jag att det var kul att vara i naturen. Jag antar att det var i tonåren som allt ändrades. Jag blev mer rastlös och det blev alltmer viktigt att ha människor omkring mig. Säga vad man vill om skogen men inte vimlar den av människor.

Än värre blev det några år senare då han skulle göra militärtjänst. Upplevelserna under denna tid förstärkte hans uppfattning om naturvister som något negativt:

En stor spik i kistan vad det gäller att uppskatta naturen var ju lumpen. Under mönstringen så tyckte jag att jag gjorde mitt bästa för att förmedla att jag var oduglig i skog och mark. Om de blandade ihop några papper eller om det var ett dåligt skämt vet jag inte men jag blev uttagen som spaningssoldat. Jag skulle alltså ligga längst fram, kanske t o m bakom lede fienden, i något dike och hålla koll på vad som skedde. Det gick väl sådär. Jag lyckades gång på gång med att gå vilse mellan tältet och ryggsäcken.

Men inställningen till naturen och lusten eller olusten inför att vara i den, vare sig det handlar om att vandra, cykla, plocka svamp, bada, åka skidor, fiska eller något annat, beror också på vilken slags natur det gäller. Det får inte vara "fel" natur. En slutsats i studien *Tankar om träd*, som handlar om människors förhållande till träd och som bland annat bygger på svar på Folklivsarkivets frågelista "Träd", är att det ofta finns ett tydligt samband mellan vilka slags träd en person tycker om och var han eller hon har

vuxit upp. En skåning beskriver till exempel hur han tycker sämst om granskog som är "mörk och dyster på något vis" medan en småländska vill ha skog nära omkring sig och det ska vara riktig "småländsk skog med gran och tall och lite lövträd". Samma träd skapar olika känslor och mening hos olika personer. Så är det också med naturen i stort: förhållningssättet till hav, fjäll, hedar, öppna landskap, stora skogar, kuperad terräng och så vidare beror i stor utsträckning på vilken slags natur man växte upp med. Den som tillbringade barndomen nära havet kan därför sakna det trots att större delen av livet levts i inlandet.

Men för alla är inte barndomens natur den man tycker bäst om. En kvinna berättar att då hon är född och uppvuxen på Västkusten "har jag hela mitt liv känt att jag är född på fel plats och detta är en känsla som än idag sitter kvar". Naturen vid kusten är speciell och hon är medveten om att hav, tång och klippor framstår som mycket lockande för många människor. Men själv badar hon mycket hellre i en insjö än i havet. "Jag har njutit mer av den svenska naturen som finns inåt landet och har sen liten drömt om mörka gröna skogar och att springa över ängar" skriver hon och fortsätter: "Som västkustfödd har jag några gånger fått höra att det är fel att känna så, men det är så jag är. Idag bor jag i Hälsingland och denna natur älskar jag!"

Naturens dubbelhet

En överväldigande majoritet av de som besvarat frågelistan "Naturen för mig" framstår som stora naturvänner som gärna och ofta tillbringar

tid i skog och mark. Berättelserna handlar om minnesvärda naturupplevelser, om händelser man aldrig glömmer och om känslor och sinnesintryck. Naturen beskrivs som storslagen och imponerande men också mystisk och häpnadsväckande. Man känner vördnad inför den månghundraåriga eken, förundran inför puppan som förvandlas till fjäril. Att vandra längs havet ger frid, att få uppleva ett orrspel i gryningen skapar lycka. I naturen kan den stressade finna ro och den ledsna återfå glädjen.

Ett skäl till att svaren i så stor utsträckning handlar om positiva aspekter av naturen beror kanske åtminstone till viss del på hur frågelistan är utformad. Som man ropar får man ju svar. Listans teman – plats, görande och känedom samt uppmaningen att skriva ”min naturberättelse” med fokus på en särskild upplevelse, ett minne eller en angelägen fråga – uppmanar inte explicit till skildringar av det som är otrevligt, äckligt och hemskt. Visst kan en formulering som ”Känner du dig trygg eller otrygg i naturen?” leda till tankar om risken att gå vilse eller rädsla för att råka fylla korgen med vit flugsvamp. I inledningen finns också uppmaningen att beskriva ”såväl negativa som positiva erfarenheter”. Huvuddelen av frågorna liksom ordvalet signalerar dock att natur är något i huvudsak positivt och som man har glädje av. Så ställs till exempel frågorna ”Använder du naturen för eget skapande?”, kanske för ”hantverk, utsmyckning och konstnärligt skapande”, och ”Finns det kunskap om naturen som du vill förmedla till dina barn och barnbarn?”. Under rubriken ”Plats” ombeds meddelaren

att beskriva ”platser som varit betydelsefulla för dig”.

Men i några av svaren finns, som framgått i denna artikel, ändå stycken som visar att naturen också har andra, mindre positiva sidor. En kvinna från Skellefteå, som gärna och ofta vistas i naturen, beskriver denna dubbelhet bland annat i samband med upplevelser på isen.

Att vara ute i dimman på isen och inte se bara höra kompisarnas röster är ett spännande äventyr men lite obehagligt när man kommer iland på ett helt annat ställe än där man tänkt sig. Om man hoppar över en spricka i isen och underlaget ger bara efter och man faller baklänges i iskallt vatten då är det skönt att ha en bil att springa till sedan de blöta kläderna kommit av.

Det vackra och fina har också en annan sida, det positiva kan också vara negativt. Men även för svåra och obehagliga situationer i naturen gäller att, menar hon, ”för det mesta har även de sin charm, ofta efteråt”. Hennes känsla för naturen är i grunden positiv, något hon fått från sin pappa ”som lärde mig kommunicera med naturen”. Mamma däremot hade stor respekt för naturen, ibland så stor att den förvandlades till rädsla, och ”Ormrädslan lyckades hon överföra på mig”. Men med tiden ”lyckades jag tack och lov jobba bort [den]. Samma sak hände med rädslan för vatten. Som barn var jag nog mest rädd för åskan, getingar och svaga isar”.

En meddelare från Västergötland avslutar sitt svar med att reflektera över huruvida naturen egentligen är god.

Häromdagen öppnade jag ett nytt paket med bregott [...] På det guldfärgade skyddspappret stod: Naturen är god. Reklamen använder gärna ordet natur för det har en positiv klang. Naturschampo, naturkött, te med naturlig smak, naturhonung osv. Men är naturen god?

Kanske menas i första hand att det som kommer från naturen smakar gott. Men smaken är ju verkligen en smaksak. I ett större perspektiv är naturen, enligt mitt sätt att se, varken ond eller god. Den bara är. Sen är det människan som står för tolkningen.

Referenser

Artikeln bygger på svar på frågelistan ”Naturen för mig” och materialet finns vid Folkklivsarkivet i Lund, Institutet för språk och folkminnen (Göteborg, Umeå, Uppsala) och Nordiska museet.

Det finns många texter med fakta om mördarsniglar eller, som de egentligen heter, spanska skogsniglar liksom tips på hur de kan bekämpas. Här har jag använt mig av bland annat broschyren *Bekämpning av sniglar i lantbruk och yrkesmässig trädgårdsodling* av Torbjörn Ewaldz, Ted von Prochwitz och Bodil G Jönsson, utgiven av Jordbruksverket 2008.

Uppfattningen om vad i naturen som är vackert och trivsamt respektive fult och obehagligt skiljer sig åt mellan olika personer. Hur och varför är ett tema som jag och Carina Sjöholm diskuterar i boken *Tankar om träd. En etnologisk studie av människors berättelser om träds betydelse* (2007).